

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	p. 1
Inleiding	p. 3
Handelingswijzer voor dyscalculie	p. 5
Handelingswijzer voor dyslexie	p. 7
Handelingswijzer voor depressieve gevoelens	p. 9
Handelingswijzer voor het syndroom van Asperger	p. 11
Handelingswijzer voor angststoornissen	p. 13
Handelingswijzer voor AD(H)D	p. 15/16
Handelingswijzer voor faalangst	p. 17
Handelingswijzer voor non-verbale leerstoornis (NLD)	p. 19
Handelingswijzer voor oppositieel / opstandig gedrag (OOD)	p. 21
Handelingswijzer voor PDD-NOS	p. 23/24
Handelingswijzer voor de slechthorende leerling	p. 25
Handelingswijzer voor Stotteren	p. 27/28
Handelingswijzer voor het syndroom van Gilles de la Tourette	p. 29/30
Zorgkaart Sociaal-emotionele begeleiding	p. 31/21
Handelingswijzer voor PTSS (post traumatisch stress syndroom)	p.

De site www.balansdigitaal.nl is een goede site om achtergrondinformatie te vinden.

Inleiding

De inzet van ‘Handelingswijzers’ is gericht op het vergroten van inzicht en handelingsvaardigheid van in de eerste plaats docenten, en speelt daarnaast een belangrijke rol bij het signaleren van leerproblemen en de begeleiding van leerlingen op Het Baarnsch Lyceum.

Daarom bestaat deze katern uit drie onderdelen: algemeen toepasbare handelingstips samengevat op één bladzijde, het geheel aan handelingswijzers per vastgestelde leer- en gedragsbeperking, en tenslotte de zorgkaart waarop beknopt is terug te vinden langs welke weg begeleiding door mentoren, zorgteam en buitenschoolse zorg kan worden bereikt.

De voorliggende katern ‘Handelingswijzers’ biedt concrete informatie over vastgestelde leer- en gedragsbeperkingen waardoor het schoolleven voor een aantal van onze leerlingen een grotere opgave is dan gemiddeld. Zonder kennis van zaken is ook het lesgeven aan deze leerlingen een lastige opgave, vandaar dat de informatie uit deze katern aan elke medewerker van de school wordt uitgereikt. ‘Handelingswijzers’ komt ook op de website van de school te staan zodat het altijd binnen handbereik is.

Bij behoefte aan meer informatie of vragen over hoe te handelen in voorkomende gevallen kun je contact opnemen met de zorgcoördinator (sme@hetbaarnschlyceum.nl).

Handelingswijzer voor Dyscalculie

Dyscalculie is een stoornis die gekenmerkt wordt door hardnekkige problemen in de automatisering van de basisvaardigheden van het rekenen. Er is geen problemen met het inzicht in het rekenen. De hardnekkigheid blijkt uit de discrepantie tussen inspanning en resultaat, zonder dat daar een verklaring (bv onvoldoende c.q. slecht onderwijs) voor te vinden is. De automatisering van de basisvaardigheden komt ook na langdurig en herhaald gericht oefenen niet op gang.

Het probleem manifesteert zich bij het leren van de betekenis van getallen en hoeveelheden en/of het leren van de rekenprocedures en/of het ruimtelijk inzicht. Dyscalculie kan geïsoleerd, maar ook in combinatie met andere leerstoornissen, zoals dyslexie, voorkomen.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik deze stoornis?

- De leerling gebruikt simpele procedures (blijft bv op zijn handen tellen).
- De leerling maakt veel fouten in een stapsgewijze aanpak.
- De leerling heeft problemen met de volgorde van te nemen stappen bij een bepaalde strategie.
- De leerling kan de sommen niet goed onder elkaar zetten.
- De leerling heeft problemen met de plaats van de getallen.
- De leerling presteert op andere onderdelen niet minder dan zijn / haar klasgenoten.

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Werk met voorbedrukte werkbladen waar mogelijk
- Geef extra tijd bij opgaven en proefwerken of verminder de hoeveelheid.
- Geef duidelijk de wenselijkheid van een strategieverandering aan (bv plussommen in rood / minussommen in blauw etc..)
- Geef extra mondelinge uitleg en / of neem een mondelinge overhoring af
- Sta het gebruik van een rekenmachine toe (en leer de leerling hiermee omgaan)

In ieder geval niet doen

- Veel informatie overschrijven vanuit een boek of vanaf het bord.
- Het probleem ontkennen!
- Een leerling met dyscalculie aansporen om beter te lezen of harder te leren.

Voor meer informatie is te vinden in de orthotheek:

Annemarie de Bondt en Nico de Braeckeleer, De dyscalculie survivalgids, Abimo uitgeverij

Handelingswijzer voor Dyslexie

Definitie van het probleem en enkele wetenswaardigheden

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door hardnekkige problemen in de automatisering van de woordidentificatie (lezen) en/of schriftbeeldvorming (spellen). De hardnekkigheid blijkt uit de discrepantie tussen inspanning en resultaat.

De automatisering van klank/tekenkoppeling komt ook na langdurig en herhaald oefenen niet op gang. Het probleem manifesteert zich op klank/tekenniveau.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik deze stoornis?

- Het spellingsproduct is veel slechter dan van klasgenoten. Opmerkelijk zijn de fouten in de spelling tegen de klank/tekenkoppeling (de zgn. luisterwoorden).
- De leerling is niet of nauwelijks in staat om eigen werk op spelling te corrigeren.
- Het (stil)lezen verloopt veel trager dan bij de klasgenoten.
- Hardop lezen is slordig, leerling leest niet wat er staat.
- De leerling presteert op andere onderdelen niet minder dan zijn / haar klasgenoten.

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Kijk door de spellingfouten heen naar de kwaliteit van de taal. Beoordeel en /of bespreek die kwaliteit.
- Help bij de correctie van eigen werk en/of laat de leerling op een computer met spellingcontrole werken.
- Laat de leerling niet te veel bordwerk overnemen; verstrek zo nodig een kopie.

In ieder geval niet doen

- Een onverwachte leesbeurt voor een langzame lezer. Laat een leesbeurt thuis voorbereiden.
- Een onverwachte spellingtoets bij een slechte speller
- Het probleem ontkennen!
- Een dyslectische leerling aansporen meer aandacht aan spelling te besteden of harder te leren.

* In vele gevallen bestaat die afspraak uit het aanbieden van de mogelijkheden die de wet toestaat bij landelijke examens: opdrachten en leeswerk in een groter lettertype, tekst op een geluidsdrager en tijdsverlenging bij proefwerken.

Voor meer informatie is te vinden in de orthotheek:

Ronald D. Davis en Eldon Braun, De gave van dyslexie, uitgeverij Elmar

Handelingswijzer voor depressieve gevoelens

Depressiviteit is een stemmingsstoornis met een aantal van de volgende verschijnselen:

- verlies van interesse en plezier
- prikkelbare stemming
- eet- en/of slaapproblemen
- teveel of te weinig slapen
- onterechte schuldgevoelens en minderwaardigheid
- minder concentratie
- extreem sloom of rusteloos
- besluiteloosheid
- suïcidegedachten

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- Teruggetrokken gedrag
- Doet niet mee
- Futloos
- Staren
- Neemt geen deel aan groepsproces
- Ongevoelig voor prikkels
- Geheugen- of concentratieproblemen
- Snel denken niets te kunnen
- Negatief, somber
- Vaak faalangst

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Stel niet te hoge eisen, vraag alleen wat haalbaar is
- Succeservaringen zijn belangrijk
- Zoek de sterke kanten van de leerling en benoem die
- Probeer te activeren, maar biedt daarbij wel structuur
- Geef alleen hulp wanneer nodig. Pas op voor aangeleerde hulpeloosheid
- Bied een veilige omgeving
- Beloof geen geheimhouding. Ga er wel secuur mee om. Vertel aan wie je het vertelt en waarom
- Probeer hem/haar een maatje te geven
- Stimuleren mee te doen aan gym, lichamelijke activiteiten zijn belangrijk voor deze leerlingen
- Houdt “emotioneel” genoeg afstand

In ieder geval niet doen

- Depressiviteit belachelijk maken
- Sarcastisch reageren.
- De leerling negeren.
- Hem/haar een uitzonderingspositie geven.

Handelingswijzer voor het syndroom van Asperger

Het syndroom van Asperger is een verschijningsvorm van autisme. Er is sprake van tekorten in sociale interactie en beperkte repetitieve en stereotype gedragingen, activiteiten en interesses. Er is geen vertraging in de taalontwikkeling, zoals bij andere vormen van autisme.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- Gebrek aan empathie (invoelingsvermogen)
- Naïeve, ongepaste en eenzijdige interactie
- Weinig of geen mogelijkheden om vriendschap te sluiten
- Overbeleefd, repetitief spreken
- Zwakke, non-verbale communicatie
- Intens opgaan in sommige onderwerpen
- Onhandig en slecht gecoördineerde bewegingen en vreemde houdingen
- Beperkte belangstelling

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Bij opdrachten, structuur in tijd en taakorganisatie
- Maak het klaslokaal voorspelbaar
- Noem bij klassikale opdrachten de naam van de leerling
- Benut speciale interesses om plezier in activiteiten te vergroten of als beloning achteraf
- Hanteer een rustig tempo
- Wees zo concreet mogelijk bij nabespreking van werk/situaties
- Geef veel waardering en sturing
- Leert niet van ervaringen achteraf (c.q. beloning of straf) dus voorstructuren teneinde de problemen voor te zijn.
- Stop ongewenst gedrag bijtijds

In ieder geval niet doen

- Achteraf kritiek geven, straffen; wees de problemen voor
- Heel emotioneel reageren; dat wordt niet begrepen
- Non-verbaal gedrag als communicatiemiddel gebruiken

Handelingswijzer voor angststoornissen

In de adolescentie (12-18 jaar) komen we vaak angsten voor (angst voor negatieve beoordeling door het andere geslacht, angst voor oorlog, ziekte etc). Verschijningsvormen van angsten op school zijn: sociale angst, separatie angst (angst bij scheiding van personen aan wie de jongere gehecht is), angst voor bepaalde taken, faalangst, angst zich te uiten, optreedangst, algehele angst voor school (schoolfobie). Deze angsten uiten zich door een weigering iets te doen. Bij de oorzaak spelen zowel aanleg als omgevingsfactoren een rol.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- Huilen
- Woede-uitbarstingen
- Terugtrekken
- Transpireren, trillen/beven
- Dwanghandelingen
- Hyperventilatie
- Duizeligheid
- Uitgesproken angst om zelfbeheersing te verliezen of gek te worden
- Angst om dood te gaan
- Vermijdingsgedrag
- Niet doen is niet durven, terwijl men wel wil
- Informatie wordt vaak selectief opgenomen
- Paniek waardoor functioneren wordt belemmerd

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Zorg voor succeservaringen
- Complimenteer
- Zorg voor een veilige sfeer, o.a. door regels en structuur.
- Ga ook na of er een reële oorzaak is voor de angst
- Vertel wat u hier en nu ziet
- Hoe werd eerder angst of stress overwonnen? Verwijs naar succeservaring.
- Probeer hem/haar vooral dingen te laten doen i.p.v. hem/haar te laten malen of tobben
- Schenk heel gericht aandacht aan de jongere als hij/zij niet angstig is.

In ieder geval niet doen

- Kritiek uiten en straf geven die als bedreigend kan worden ervaren
- Angst bagatelliseren of wegpraten
- Betutteling; antwoord meteen en direct

Handelingswijzer voor AD(H)D

Een aandachtstekortstoornis is een psychische stoornis die begint in de kinderleeftijd. Er is sprake van een afwijking in het functioneren van de hersenen. Er zijn drie typen:

1. Aandachtszwakke type: ADD
2. Hyperactief/impulsieve type
3. Mengvorm (deze is het meest bestudeerd)

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- Aandachtsproblemen: deze leerlingen hebben meer dan gemiddeld moeite om:
- Aan het werk te gaan en te blijven
- Aanwijzingen op te volgen
- Hun werk te organiseren en af te maken
- Zich te richten op details
- Zich te herinneren wat ze van plan waren
- Zich te herinneren waar ze hun spullen laten
- Prikkels van buiten te negeren
- Vlot te reproduceren wat ze hebben geleerd (terwijl ze het wel weten)

Hyperactiviteit-impulsiviteit: zij hebben meer dan gemiddeld moeite om:

- Handen en voeten stil te houden, rustig op een stoel te zitten
- Op de plaats in de klas te blijven zitten; ze staan zomaar op
- Op hun beurt te wachten

Wat doen deze leerlingen wel:

- Zijn voortdurend in de weer en draven maar door
- Praten aan één stuk
- Zijn rusteloos
- Houden zich tijdens de les bezig met andere zaken: krassen, pennen demonteren, praten met burens etc.
- Gooien het antwoord er al uit voordat de vraag afgemaakt is
- Verstoren bezigheden van anderen of dringen zich op
- Buiten de klas: maken van fysiek contact. Doen 'gevaarlijke' dingen voor zichzelf en anderen. (pootje haken, laten struikelen, duwen, tassen weggooien)

De beste aanpak in de klas

- Geef korte, duidelijke opdrachten
- Herhaal steeds regels en afspraken
- Zorg voor voldoende prikkelende, uitdagende lesstof: houd aandacht vast
- Beloon en complimenteer vaak
- Geef alternatieven bij ongewenst gedrag
- Probeer tijdens klassikale les zoveel mogelijk oogcontact te houden. Dan zie je ook eerder of de leerling gaat afdwalen of drukker wordt
- Plan rust- en ontspanningsmomenten

- Stel gewoon vriendelijk, maar strikt wat de leerling moet doen.
- Laat je niet tot discussies verleiden. Verbaliseer niet te veel

Zorg voor afgeschermd werkplek: apart en vooraan dicht bij de leerkracht (niet bij raam of deur)

Leer de leerling telkens zijn werk na te kijken om zoveel mogelijk slordigheidsfouten te voorkomen

Blijf het pittige, energierijke, vertederende kind achter de druktemaker zien

In ieder geval niet doen

- Zonder begeleiding laten samenwerken.
- Gedrag bestraffen zonder alternatieven aan te bieden
- Bij raam of deur neerzetten

Handelingswijzer voor faalangst

Faalangst is een specifieke vorm van angst, die altijd gebonden is aan het verrichten van een taak.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- de afhankelijke leerling - verhult onzekerheid door veel vragen stellen
- de gesloten leerling - verhult de onzekerheid door zich terug te trekken
- de clown - verhult de onzekerheid door grappen te maken
- de brutale - verhult de onzekerheid door brutaal gedrag

Actief gedrag

- druk doen, nerveus gedrag, clownesk gedrag
- kleur krijgen, zweten, naar het toilet gaan
- voortdurend om bevestiging vragen
- veel tijd aan het huiswerk besteden
- lang over een so (toets) doen
- perfect werk willen inleveren, detaillistisch leren

Passief gedrag

- stelt schoolwerk voortdurend uit
- met een smoesje vertellen dat het huiswerk niet goed gedaan is
- spontaan hoofdpijn of buikpijn krijgen en ziekmelden
- blokkeren bij onverwachte overhoringen (blackout)

Bij gesprekken over resultaten ziet de leerling succes vaak niet het gevolg van eigen kwaliteit maar wijst deze op oorzaken buiten zichzelf. De leerling legt de nadruk op zijn (haar) slechte eigenschappen. De leerling neemt complimenten niet aan, kan ze niet goed verdragen

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Erken de jongere in zijn probleem
- Zorg voor succeservaringen
- Geef positieve feedback op de persoon
- Geef positieve feedback op het product
- Geeft de leerling ruimte om fouten te maken
- Biedt een heldere structuur in je les. Vertel aan het begin precies wat de leerlingen kunnen verwachten.
- Leer de leerling werk te plannen en zich aan de planning te houden
- Spreek bedreigende situaties vooraf door.

In ieder geval niet doen

- Ironische of sarcastische opmerkingen maken over het leren van de leerling
- De jongere afhankelijk maken van jouw goedkeuringen.

Handelingswijzer voor non-verbale leerstoornis (NLD)

NLD is een neurologische ontwikkelingsstoornis. Er is sprake van een stoornis in de rechter hersenhelft. Hierdoor gaat het horen en praten bij deze leerlingen veel beter dan het zien en voelen. We zien dan ook relatief sterke taalvaardigheden. Zwak zijn deze leerlingen in rekenen en ze hebben problemen met de motoriek en schrijven. Verder hebben ze moeite met en angst voor het omgaan met nieuwe situaties.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- Deze leerlingen zien het geheel niet. Ze zien de bomen, maar niet het bos
- Ze hebben moeite met non-verbale signalen. Dit kan leiden tot sociale angst
- Ze praten veel, ze zeggen weinig
- Hebben eerder vriendschappen met oudere of jongere personen dan met leeftijdsgenoten
- Ze zien slecht alternatieven en vervallen gauw in routine
- Ze leren weinig door ervaring
- Ze raken de weg kwijt in school
- Ze hebben weinig besef van tijd
- Hebben een houterige, trage schrijfmotoriek
- Zijn sterk in verbale vaardigheden en woordenschat
- Ze kunnen goed en vlot technisch lezen en spellen
- Zijn zwak in sociaal inlevingsvermogen en relatie met leeftijdsgenoten
- Vakken die problemen geven zijn: alle bètavakken, handvaardigheid, tekenen, sport, aardrijkskunde: kaart lezen en topografie.
- Algemeen bij alle vakken: samenspel, begrijpen van teksten, kern van het verhaal, verwerken van informatie.

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Taken in korte stappen routinematig aanbieden
- Veel verbale uitleg met veel herhaling
- Let niet alleen op wat de leerling zegt maar vooral op wat de leerling doet
- Laat de leerling het gehoorde verbaliseren. Controleer of de leerling het begrepen heeft
- Geef geen materiaal met ingewikkelde lay-out en plaatjes
- Laat gebruik maken van hulpmiddelen: lap-top, rekenmachine, cassette recorder voor opname klassikale les etc.
- Mondelinge toetsing geeft het meest betrouwbare beeld van de aanwezige kennis
- Ondersteun ze in sociale situaties
- Help ze non-verbale signalen te interpreteren

In ieder geval niet doen

- Aannemen dat de leerling de uitleg begrijpt
- Overschrijven van lang dictaat van het bord
- Dwingen tot sociaal gedrag

Voor meer informatie: www.NLD.nu

In onze orthotheek: S. Broekmans en L. Jacobs; NLD, gewoon anders, uitgeverij Acco

Handelingswijzer voor oppositioneel en opstandig gedrag (OOD)

OOD is een milde variant van de antisociale agressieve gedragsstoornis: conduct disorder (CD). Er is een patroon van negativistisch, vijandig en openlijk ongehoorzaam, opstandig gedrag (vaker dan bij ontwikkeling en leeftijd hoort). De leerling vertoont dit gedrag ook zonder druk vanuit leeftijdsgenoten. En alleen naar gezagsdragers toe.

Mogelijke oorzaken:

- Geringe afweer tegen driftimpulsen
- Tekort aan innerlijke regels (geweten)
- Tekort in medemenselijk contact, onvermogen om zich in te leven

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

Minstens vier van de volgende criteria:

- Is vaak driftig
- Maakt vaak ruzie met volwassenen
- Is vaak opstandig of weigert zich te voegen naar regels/verzoeken van volwassenen
- Ergert vaak met opzet anderen
- Geeft anderen vaak de schuld van eigen fouten of wangedrag
- Is vaak prikkelbaar en ergert zich gemakkelijk aan anderen
- Is vaak boos en gepikeerd
- Is vaak hatelijk en wraakzuchtig

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Laat de leerling succeservaringen opdoen, aansluiten bij een activiteit of vak waaraan de leerling plezier beleeft.
- Dit kan ook als beloningsmiddel gebruikt worden
- Geef korte opdrachten met voldoende uitdaging
- Zorg voor een “veilige” plek in de klas, waar de leerling overzicht heeft
- Maak een planning en breng structuur aan in de les, dag, week.
- Geef directe feedback om extreem gedrag te corrigeren
- Geef hierbij ook aan welk gedrag je wel wilt zien.
- Stel hem verantwoordelijk voor zijn gedrag, vraag hoe hij de schade denkt te herstellen
- Leer het kind zich in anderen te verplaatsen: perspectiefneming
- Blijf kalm

In ieder geval niet doen

- Strijd gaan voeren
- De persoon afkeuren (maar keur het gedrag af)

Handelingswijzer voor een aandoening uit het autisme spectrum: PDD-NOS

(pervasive developmental disorder, not otherwise specified)

PDD-NOS is een categorie binnen de autistische spectrum stoornissen: een pervasieve ontwikkelingsstoornis niet anderszins omschreven. Kinderen met de stoornis PDD-NOS voldoen niet aan alle kenmerken van autisme of zij vertonen de kenmerken in mindere mate. PDD-NOS is een sociale informatieverwerkings-stoornis, samengevat als een stoornis in het “sociale snapvermogen”.

Autisme is een kwestie van aanleg. Aangeboren beschadigingen van bepaalde gebieden in de hersenen en/of de chemie van de hersenen zijn de oorzaak van de problemen bij de informatieverwerking. Er worden een aantal stoornissen onderscheiden die binnen het autismespectrum vallen. Onderzoek heeft aangetoond dat alle vormen van autisme een neurobiologische oorsprong hebben. In het regulier onderwijs treffen we vooral kinderen met autisme aan met minder ernstige belemmeringen tot het volgen van onderwijs. Vaak gaat het daarbij om kinderen met het syndroom van Asperger of met PDD-NOS. Zogenaamde “kernautisten” komen alleen in het regulier onderwijs voor als zij normaal begaafd zijn, kunnen praten en in staat zijn tot een zekere sociale interactie.

Bij al deze verschijningsvormen is er sprake van kwalitatieve tekortkomingen in:

- het leggen en onderhouden van contacten
- de communicatie
- het verbeeldend vermogen

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- Ze kunnen prikkels die op ze af komen, niet goed verwerken. Soms roepen prikkels hele heftige reacties op, soms weer veel te geringe reacties
- Ze nemen zeer gedetailleerd waar, maar overzien het geheel niet
- Moeite met toepassen van het geleerde
- Moeite met tekst verklaren en begrijpend lezen
- Ze snappen niet goed wat er tussen mensen gebeurt, stemmen hun gedrag niet af op de ander en kunnen hierdoor moeilijk met anderen omgaan
- Dit uit zich in extreem teruggetrokken gedrag of in juist te claimend en overheersend gedrag
- Beperkt repertoire van bezigheden of interesse, stereotype (soms bizar) gedrag
Weerstand en/ of angst bij verandering

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Korte overzichtelijke opdrachten
- Vaste plek, dat biedt veiligheid
- Zorg voor voorspelbaarheid en regelmaat
- Noem bij klassikale opdracht de naam van de leerling
- Visualiseer zo nodig: tijden, mededelingen op het bord etc.
- Meedoen aan klassikale lessen voorkomt verstrikt raken in eigen gedachten
- Heeft veel waardering en sturing nodig

- Neem neutrale houding aan: emotie wordt moeilijk begrepen
- Taalgebruik moet zo simpel mogelijk zijn. Figuurlijke taal begrijpt hij niet
- Richt de aandacht op het schoolse leren, niet op de relatie. Zijn angst kun je verminderen door kennis aan te reiken en zijn wereld overzichtelijker te maken
- Bescherm de leerling tegen pesten: de leerling is egocentrisch, niet egoïstisch
- Conflicten kunnen ze zelden alleen oplossen, help ze hierbij

In ieder geval niet doen

Proberen een gedragsverandering teweeg te brengen; Doe geen appel op zijn emoties, op zijn invoelend vermogen. Dit ontbreekt.

Voor meer informatie:

In onze orthotheek:

Handelingswijzer voor de slechthorende leerling

We spreken van een slechthorende leerling, wanneer een gehoorbeperking aan het beste oor zonder hoortoestel in de bandbreedte van 35 t/m 80 dB is vastgesteld en indien ernstige problemen in de ontwikkeling van taal en spraak en/of leerbeperkingen als gevolg van deze gehoorbeperking zijn vastgesteld.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik deze stoornis?

De slechthorende leerling vraagt in het voortgezet onderwijs veel aandacht. Omdat elke leerling op zijn of haar eigen manier met zijn handicap heeft leren omgaan, kan hij/zij zelf het beste aangeven, waar en wanneer de problemen ontstaan. Daarom is informatie betreffende de slechthorendheid van een leerling voor docenten en medeleerlingen noodzakelijk.

Slechthorende leerlingen die hun handicap ontkennen, geven niet aan waar en wanneer en of er problemen ontstaan. Vooral in de puberteit speelt dit een grote rol.

Technische aspecten:

- Soort gehoorverlies en ernst van het verlies (aantal dB en in welke frequenties)
- Kennis en gebruik van eventuele hulpmiddelen
- Hoe is het niveau van vaardigheid in het liplezen van de leerling en hoe wordt daarvan gebruik gemaakt
- Hoe groot is de taalachterstand van de leerling?

Sociaal-emotioneel:

- Heeft de leerling nog problemen met de handicap of heeft hij er mee leren omgaan?
- Kan hij contacten maken en kan hij zich in een groep handhaven?

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Een rustig klaslokaal zonder omgevingslawaaai
- De juiste plaats in het lokaal i.v.m. liplezen: met de rug naar het licht en niet op te grote afstand van de docent
- Het lipbeeld van de docent moet voortdurend zichtbaar zijn.
- Discussiëren van meerdere groepen in een lokaal is belastend. Zet het groepje waarin de slechthorende zit, in een rustiger omgeving.
- Eén van de medeleerlingen moet de taak op zich nemen, om na de les met de s-h leerling na te gaan, welke opgaven, huiswerk en afspraken zijn gemaakt.
- Voor proefwerken geldt: geef de opdrachten altijd op schrift
- Aantekeningen maken én tegelijkertijd luisteren, gaan niet of heel moeilijk samen. Beter is het de leerling aantekeningen te laten kopiëren van een ander.

- Voor luistertoetsen en dictees die gehouden worden in de klas zouden alternatieven gezocht moeten worden in verband met omgevingslawaaai. Denk aan een eigen CD-speler met koptelefoon of een mondelinge toets in 1 op 1 situatie.

In ieder geval niet doen

- Spreken en schrijven met de rug naar de groep
- Niet alleen mondelinge lessen geven. Wissel af met schriftelijk werk of andere taken.

Handelingswijzer voor Stotteren

Stotterende sprekers hebben een wankel timing-systeem: de zeer complexe en snelle spraakbewegingen starten regelmatig te vroeg of te laat. Het gevolg is niet-vloeiend spreken: een verzameling van hoorbare, soms zichtbare en vaak ook verborgen symptomen, die per situatie kunnen verschillen.

- Hoorbare symptomen zijn bv: herhalingen, verlengingen en blokkades.
- Zichtbare symptomen zijn bv: meebewegingen in het gezicht of van ledematen; aan spreken gekoppelde 'tics'.
- Verborgen symptomen zijn bv: spreekangst, stotterangst, vermijden van spreesituaties (sociale angst), minderwaardig voelen, schaamte, depressies.

Vooraf de verborgen symptomen kunnen leiden tot leerproblemen, minder presteren, psychosociale problematiek. Mensen die stotteren vormen geen homogene groep. Ieder heeft zijn eigen specifieke verzameling symptomen, die zelfs niet onder alle omstandigheden gelijk zijn, afhankelijk van stressfactoren. Er zijn mensen die denken dat stotteren 'wel vanzelf overgaat'. Dat kan wel eens het geval zijn, maar meestal is de kans groter dat beginnend stotteren ernstiger vormen gaat aannemen.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

Stotteren is te herkennen aan het herhalen van woorden, lettergrepen en letters, door verlengen van klanken en vast blijven zitten op bepaalde letters. Ook het gebruik van pauzes en stopwoordjes kan een indicatie zijn. Tijdens het spreken kan de leerling tal van bijbewegingen maken met de tong en lippen. Van binnen speelt er zich ook heel wat af: de leerling kan negatief over zijn spreken gaan denken. Daardoor kan het stotteren gepaard gaan met gevoelens van angst, schaamte, minderwaardigheid of zelfs agressie.

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Stel aan de stotterende leerling dezelfde eisen als aan de andere leerlingen. Laat hem meedoen aan spreekbeurten en vragen in de klas beantwoorden. Levert dit echter te veel stress op bedenk dan samen creatieve oplossingen.
- geef de leerling niet meer aandacht dan de anderen vanwege zijn stotteren
- praat zelf rustig en langzaam en probeer ontspannen te luisteren
- geef de leerling de tijd om te spreken
- maak het stotteren bespreekbaar in de klas

Vooraf het laatste kan veel spanning wegnemen: niet alleen bij de stotterende leerling maar ook bij zijn medeleerlingen. Zo wordt het stotteren uit een taboesfeer gehaald. Niet-stotteraars

zijn immers ook vaak gespannen voor bijvoorbeeld een spreekbeurt. Het stotteren wordt gerelativeerd en zijn klasgenoten krijgen er zo meer begrip voor.

In ieder geval niet doen

- de leerling in de rede vallen en hem zijn verantwoordelijkheid ontnemen door zijn woorden aan te vullen
- de leerling vragen beter te gaan spreken / zeggen 'zeg het nog eens langzaam'. Dit leidt hooguit tot krampachtiger spreken, het ontwikkelen van spreekangst en opbouwen van spanning.
- de leerling overslaan bij beurten; laat hem volledig meedoen

Betrek ook de ouders in de gesprekken met de stotterende leerling, want de school- en thuissituatie zijn van essentieel belang bij de preventie en benadering met stotteren. Zoek eventueel samen specialistische hulp (logopedist – stottertherapeut).

Bron: www.stotteren.nl

Handelingswijzer voor het syndroom van Gilles de la Tourette (GTS)

Het kenmerkende verschijnsel van het Gilles de la Tourette syndroom (GTS) zijn tics: ongewilde, kortdurende, plotselinge, zich herhalende, zinloze bewegingen op vocaal en/of motorisch gebied, die langer dan één jaar bestaan.

Er kan een verband zijn met ADHD. De ADHD-symptomen lijken bij sommigen een gevolg van GTS, terwijl in andere gevallen ADHD onafhankelijk van GTS voorkomt. De mildere uitingsvormen van GTS komen vaker voor dan de ernstige vormen. Bijvoorbeeld: korte tijd kuchjes, met de ogen knippen of kortdurende bewegingen. De tics worden als onbedwingbaar ervaren, maar kunnen voor korte tijd – seconden tot minuten – onderdrukt worden. Bij stress en (prettige) opwindning nemen de tics toe. De tics laten zich minder zien tijdens gerichte geestelijke activiteiten, zoals lezen of computeren. Vaak zullen mensen proberen de tics met uiterste inspanning te onderdrukken, tot de spanning zo hoog oploopt dat er geen houden meer aan is. De spanning verdwijnt als de tic wordt uitgevoerd.

Vaak heeft men manieren gevonden om de tics te maskeren, door de bewegingen op te nemen in een voor het oog bewust gebaar, zoals het gladstrijken van het haar. De tics hebben in frequentie en intensiteit een wisselend verloop.

Verder kunnen bij GTS leermoeilijkheden optreden, er kunnen depressieve klachten ontstaan, agressieve ontremmingen en antisociale gedragingen.

Wat zie ik in de klas, hoe herken ik dit gedrag /deze stoornis?

- De leerling heeft last van vocale en/of motorische tics
- Lichte kuchjes, knippen met de ogen, trekken met de mond, licht schudden met het hoofd, etc.
- Jongere kan in wisselend tempo werken; afhankelijk van de last die hij ondervindt van zijn stoornis.
- Problemen met schrijven.
- Kan moeilijk met stress omgaan. Hoe meer stress, hoe meer last hij krijgt van de symptomen. In ongestructureerde situaties zie je dit verergeren.
- Plotseling last van spanningen, mede door de poging tics te onderdrukken.

- Problemen met sociaal functioneren. Is soms een eenling.

De beste aanpak in de klas in bondige adviezen

- Accepteer dit gedrag als gevolg van een stoornis; onmacht en geen onwil.
  - Geef de leerling structuur. Geef hem duidelijke opdrachten. Laat hem niet teveel keuzes maken en geef een duidelijk kader aan.
  - Geef hem de kans af en toe te bewegen en geluidjes te maken.
  - Geef hem een plek waar hij af en toe zijn tics toe kan laten.
  - Houd er rekening mee dat hij soms ineens meer tijd nodig heeft dan een andere leerling, pas zonodig de stof aan.
  - Waarschuw hem op tijd hoeveel tijd hij nog heeft voor zijn opdrachten.
  - Bescherm hem zoveel mogelijk tegen onnodige spanningen.
  - Help hem bij sociale contacten. Benadruk zijn probleem niet te veel. Help hem mee te doen.
-
- Laat de leerling succeservaringen opdoen, aansluiten bij een activiteit of vak waaraan de leerling plezier beleeft (eventueel als beloning).
  - Zorg voor een “veilige” plek in de klas, waar de leerling overzicht heeft

In ieder geval niet doen

- Zonder structuur laten werken en te veel vrijheid geven.
- Onder druk zetten, opjatten om sneller te werken

